

Biblioteka 21. stoljeće

Izdavač: Altagama, A. Bauera 7, Zagreb

Za izdavača: Višnja Bošnjak

Urednik: Branimir Bošnjak

Copyright by © Altagama

ISBN 978-953-6934-40-9

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 698963

Objavljivanje ove knjige potpomogli su
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Martin Heidegger

NA PUTU K JEZIKU

Preveo s njemačkoga
Josip Brkić

HEI
3

altaGAMA

Zagreb, 2009.

Promišljamo li jezik kao jezik, moramo napustiti dosad uobičajeni način njegova razmatranja. Ne možemo se više rokovoditi općim predodžbama kao energija, djelatnost, rad, snaga duha, svjetonazor, izraz, u koje jezik smještamo samo kao poseban slučaj toga općega. Umjesto da jezik objašnjavamo kao ovo ili ono i tako se od njega udaljavamo, put k njemu trebalo bi dopustiti da iskusimo jezik kao jezik. U (humboldtovskoj) biti jezika, jezik, doduše, jest s-hvaćen, ali shvaćen nečim drugim negoli je on sam. Obratimo li, naprotiv, pozornost samo na jezik kao jezik, onda on od nas zahtijeva da najposlije navedemo sve ono što jeziku kao jeziku pripada i čuje se.

Ipak, jedno je, nešto raznovrsno, što se u jeziku pokazuje, urediti, a drugo, usredotočiti se na ono što iz sebe to supripadno jedini, ako to jedineće jeziku kao jeziku dopušta njemu navlastito jedinstvo.

Put k jeziku treba sada pokušati strože ići duž uputne niti imenovane formulom: Jezik kao jezik dovesti do riječi (jezika). Sada se valja približiti onomu svojstvenomu jezika. Jezik se i pritom pokazuje ponajprije kao naše govorenje. Obratimo sada pozornost na ono što sve, i to uvijek već i u jednakoj mjeri, zapažali mi to ili ne, sugovori u govorenju.

Govorenju pripadaju oni koji govore, ali ne samo tako kao uzrok posljedici. Oni koji govore su štoviše prisutni u govorenju. S čime? S onim s kime/čime govore, pri čemu borave kao onom što ih se svagda već tiče. To su na svoj način suljudi i stvari, sve ono što ove u-vjetuje, a one od-ređuje. O svemu je tome uvijek već sad ovako, sad onako riječ; o svemu se tome kao nagovo-

renom razgovara i progovara, govori na način da govornici govore jedan drugom i jedan s drugim i sami sa sobom. To govoreno ostaje međutim mnogostrukim. Ono je često samo to izgovoreno, što ili brzo prolazi ili na neki način traje. To govoreno može proći, ali može biti i već davno prošlo kao ono prirečeno.

Govoreno na raznovrstan način potječe iz neizgovorenoga, bilo da je to ono još-ne-govoreno, bilo ono što mora ostati neizgovorenim u smislu onoga što je govorenju uskraćeno. Tako to na višestruk način govoreno izgleda kao da je odvojeno od govorenja i govornika i ne pripada im, dok ipak govorenju tek i govornicima odgovara, prema čemu se uzajamno odnose, kako god se zadržavali u govorenju neizgovorenoga.

U jeziku se pokazuje mnogostrukost elemenata i odnosa. Oni su bili nabrajani, a ipak ne međusobno uređeni. Tijekom tog nabranja, tj. u izvornom brojanju, koje još ne računa s brojevima, pokazuje se neka supripadnost tih elemenata i odnosa. To brojanje jest neko pripovijedanje što iz-gleda ono jedineće u supripadnosti, a ipak to jedinstvo ne može iznijeti na vidjelo.

Ta ovdje očita nemoć umogleđa da iskusi jedineće jedinstvo jezika, davnog je podrijetla. Stoga nam i ostaje nepoznatom. Baštinjena imena za ono što se misli pod naslovom »jezik« imenuju to uvijek samo u jednom ili drugom pogledu koji jezik dopušta.

To traženo jedinstvo jezika zove se naris. Ovo ime nam sada kazuje da ono navlastito jezika valja jasnije sagledati. Ris je ista riječ kao risati. Riječ »ris« mi znamo često još samo u obliku, npr. ris (zador, pukotina) u zidu. Neku njivu parati i orati znači i danas još u dijalektu: brazdati. Brazde rastvaraju njivu za skriveno sjeme i rast. Na-ris je cjelina crta onog ocrta

koji sklapa ono otvoreno, slobodno jezika. Naris je ocrt jezika, sklop pokazivanja, u koji su iz pririjeka uklopljeni oni koji govore i njihovo govorenje, ono govoreno i njime neizgovoreno.

Ipak, taj nam naris jezika, čak u svom približnom orisu, ostaje skrivenim dotle dok sami ne obratimo pažnju na to u kojem je smislu o govorenju i govorenom već bila riječ.

Istina, govorenje je glasanje. Ono se također može shvatiti kao neka djelatnost čovjeka. Oboje su ispravne predodžbe o jeziku kao jeziku. Oboje sad ostaje izvan naše pozornosti, premda ne bismo smjeli zaboraviti koliko to glasanje jezika čeka na svoje primjereno određenje; jer fonetsko-zvukovno-psihologijsko tumačenje tog glasanja ne shvaća njegovo podrijetlo iz zvona tišine, a još manje iz toga izvedenim od-ređenjem glasa.

Ali kako su govorenje i izgovoreno mišljeni u toj pret-hodnoj kratkoj pri-povijedi. Oni se već pokazuju kao takvo sa čime i u čemu nešto dolazi do riječi, tj. izlazi na vidjelo, ako je nešto kazano. Kazivanje i govorenje nisu isto. Netko može govoriti, govori beskrajno, a da svime tim ništa ne kaže. Netko, naprotiv, šuti, ništa ne govori, a tim negovorenim može mnogo kazati.

Ipak, što znači kazati? Da bismo to iskusili, moramo se držati onoga što nam naš jezik sam kaže da mislimo tom riječju. »Kazati« znači: pustiti da se pokaže, pojavi, vidi i čuje.

Mi kažemo nešto samorazumljivo, a ipak u svom dosegu jedva promišljeno, kad ukazujemo na sljedeće. Jedan s drugim govoriti znači: jedan drugom o nečemu kazivati, uzajamce nešto pokazivati, naizmjenice vjerovati tome pokazanom. Međusobno govoriti znači: zajedno o nečemu kazivati, jedan drugom pokazivati ono što to o čemu se govori u razgovoru kaže,

što se od njega pojavljuje. To neizgovoreno nije samo ono što nije oglašeno, nego ono nekazano, ne pokazano, što još nije dospjelo pojaviti se. Ono što uopće mora ostati neizgovorenim, skriveno je u nekazanom, prebiva kao nepokazano u skrivenom, jest tajna. Ono prirečeno govori kao pririjek u smislu prikazanog, govorenje kojega čak i ne potrebuje glašenje.

To govorenje pripada kao kazivanje narisu jezika, urisano je načinima kazivanja i kazanoga, u kojemu se prisutno i odsutno ukazuju, prikazuju i iskazuju: pokazuju se ili otkazuju. To urisano u narisu jezika jest mnogoliko kazivanje različita podrijetla. U svjetlu tih odnosa kazivanja imenujemo mi jezik u cjelini kazom i priznajemo da ni sada još nije ugledano ono jedineće tih odnosa.

Riječ »kaza« (»Sage«), kao i mnoge druge riječi našeg (njem.) jezika, upotrebljavamo sada obično u suženu smislu. Kaza važi kao puka kaza, glasina, koja ništa ne jamči i otud je nevjerojatna. Ovdje »kaza« nije tako mišljena, pa ni u bitnom smislu na koji mislimo kad velimo »kaza o bogovima i junacima«. Ali možda »časna kaza modrog vrela« (G. Trakl). Kazu, prema starijoj uporabi te riječi, razumijemo polazeći od kazivanja kao pokazivanja te za imenovanje kaze, ukoliko u njoj počiva bit jezika, rabimo jednu staru, dobro potvrđenu, ali izumrlu riječ: pokazatz (die Zeige). Ta pronomen demonstrativum prevodi se sa »pokaz« (Zeigewörtlin, demonstratio). Jean Paul naziva prirodne pojave »duhovnim kazalom (Zeigefinger, index)«.

Bitstvjuće jezika jest kaza kao pokaz. Njome pokazano ne temelji se ni na kakvu znaku, nego svi znaci potječu iz pokazivanja u području kojega i za ciljeve kojega oni mogu biti znaci.

Ipak, u pogledu na sklop kaze to pokazivanje ne smijemo pripisati ni isključivo ni mjerodavno ljudskom činjenju. To sebezpokazivanje označuje kao pojavljivanje prisutnost i odsutnost prisutnoga svake vrste i stupnja. Samo ondje gdje se to pokazivanje ostvaruje našim kazivanjem prethodi tom pokazivanju kao ukazivanju dopuštanje sebezpokazivanja.

Tek kada naše kazivanje tako mislimo, nadaje nam se dostatno određenje bitstvjućega u svem govorenju. Govorenje poznajemo kao raščlanjenu artikulaciju misli pomoću govornih organa. No govorenje je istodobno slušanje. Obično se govorenje i slušanje jedno drugom suprotstavljaju: jedno čovjek govori, drugo sluša. Ali to slušanje ne prati i ne obuhvaća samo govorenje onako kako se ono događa u razgovoru. Istodobnost govorenja i slušanja znači više. Govorenje je samo po sebi slušanje. Ono je slušanje jezika koji govorimo. Tako se, dakle, govorenje ne stječe istodobno sa slušanjem, nego prije. To slušanje jezika na neupadljiv način prethodi i inače svemu slušanju koje se stječe. Mi ne govorimo samo određeni jezik, mi govorimo iz njega. A to možemo jedino tako što smo taj jezik već čuli. Što mi tu slušamo? Mi slušamo govorenje jezika.

No govori li jezik sam? I kako to može kad ipak nema govornih organa? Međutim, jezik govori. On ponajprije i zapravo slijedi ono bitstvjuće govorenja: kazivanje. Jezik govori, kazujući, tj. pokazujući. Njegovo kazivanje izvire iz nekoć govorene i dosad još neizgovorene kaze, koja se pruža narisom biti jezika. Jezik govori dopuštajući da se kao pokaz, sežući u sva područja prisutnoga, iz njemu svagda prisutnoga pojavljuje i u njemu prolazi. Prema tome, mi slušamo jezik tako da dopuštamo da nam kazuje svoju kazu. Na koji

god način mi inače slušali, gdje god nešto slušali, tu je slušanje dopuštanje samokazivanja koje u sebi već sadrži sve što se govori i predstavlja. U govorenju kao slušanju jezika kazujemo mi slušanu kazu. Mi dopuštamo da se pojavi njezin neartikulirani glas, prizivajući onaj glas koji već imamo, zovući ga dostatno k njemu samomu. Sada bi se u narisu jezika mogla jasnije pokazati barem neka crta po kojoj bismo mogli uvidjeti kako je jezik kao govorenje uključen u sebi svojstveno i tako kao jezik govori.

Ako jezik kao slušanje jezika dopušta da se kaza kaže, onda se to dopuštanje na-daje samo ukoliko je i utoliko naša vlastita bit upuštena u tu kazu. Mi je čujemo samo zato što joj slušno pripadamo. Samo tim njoj pripadnim dopušta kaza slušanje jezika i tako govorenje. U kazi bitstvuje takvo dopuštanje. Ono nam dopušta da dospijemo do sposobnosti govorenja. Ono bitstvjuće jezika počiva, dakle, u dopuštajućoj kazi. A kaza sama? Je li ona nešto odvojeno od našeg govorenja prema čemu bismo tek morali podići neki most? Ili je kaza struja tišine koja sama povezuje svoje obale, kazivanje i naše pokazivanje, tvoreći ih.

Naše uobičajene predodžbe o jeziku jedva u tome išta nalaze. Kaza – ne izlažemo li se mi, kad iz nje pokušavamo misliti bit jezika, opasnosti da jezik uzdignemo do neke fantastične, po sebi postojeće biti koju nigdje ne nalazimo dokle god trijezno promišljamo jezik? Jezik ipak ostaje očito vezanim za ljudsko govorenje. No kakva je ta veza? Odakle i kako vlada to što je povezuje? Jezik treba ljudsko govorenje, a ipak nije puki proizvod naše jezične djelatnosti. U čemu počiva, tj. temelji se jezik? Možda mi, tražeći taj temelj, promašujemo pitanje o biti jezika.

Je li uopće kaza sama ono po-mirujuće koje dopušta mir supripadnosti onoga što pripada sklopu jezika i što čujemo?

Prije negoli promislimo o tome, obratimo ponovno pozornost na put k jeziku. U uvodu smo rekli: što se jasnijim pokazuje jezik sam u sebi svojstvenome, to se odlučnije mijenja put k njemu. Dosad je taj put imao značaj tijeka koji naše promišljanje vodi u smjeru jezika unutar čudesna spleta koji imenuje formula puta. Pošli smo s Wilhelmom v. Humboldtom od govorenja i pokušali prvo bit jezika predočiti, a onda proniknuti u nj. Zatim je valjalo pri-povjediti ono što pripada narisu jezika i što se čuje. Promišljajući to, dospjeli smo k jeziku kao kazi.

III.

S pri-povjednim tumačenjem jezika kao kaze put k jeziku doveo nas je do jezika kao jezika i tako do njegova cilja. Tim promišljanjem prijeđen je put k jeziku. Tako se čini, pa i jest, dokle god se put k jeziku drži tijeka mišljenja koje promišlja jezik. Stvarno, ipak, to se promišljanje tek sprema na traženi *put k jeziku* i jedva je na njegovu tragu. Jer, u međuvremenu, pokazalo se u jeziku samom nešto takvo što kaže: U jeziku kao kazi postoji nešto takvo kao put.

Što je put? Put puti. Kaza je ono što nas, ako je slušamo, puti ka govorenju jezika.

Put k jeziku postoji u jeziku samom. Put k jeziku u smislu govorenja jest jezik kao kaza. Ono svojstveno jezika krije se, prema tome, u putu kao koji kaza puti k jeziku one koji je slušaju. Oni koji slušaju možemo mi biti samo ukoliko, slušajući je, pripadamo kazi. To pućenje koje puti put ka govorenju već dolazi iz do-

puštajuće pripadnosti kazi i sluša je. U njoj se krije ono zapravo bitstvjuće puta k jeziku. Ali kako postoji kaza da ona dopušta tu pripadnost? To bitstvjuće kaze moglo bi se – ako ikako – sâmo pokazati čim svojski obratimo pozornost na to što to tumačenje prokazuje.

Kaza je pokazivanje. U svemu što nas nagovara, što nas se kao ono razgovorno i kao govoreno tiče, što nam govori, što kao negovoreno čeka na nas, ali i u onome što smo sami izgovorili vlada to pokazivanje, dopušta da se ono prisutno pokaže, a odsutno ne. Kaza nije nipošto naknadni jezični izraz onoga što se pokazuje, naprotiv, sve što se kaže i ne kaže počiva u pokazujućoj kazi. Ona oslobađa ono prisutno u njegovoj svagdašnjoj prisutnosti, a ne oslobađa ono odsutno u njegovoj svagdašnjoj odsutnosti. Kaza potpuno vlada i sklapa ono slobodno čistine koju traži svaki jav, napušta svaki nejav, u kojem se pokazuje i mora ukazati svako prisutno i odsutno.

Kaza je svaki jav sklapajući zbor u sebi mnogostrukog pokazivanja, koje dopušta da ono pokazano posvuda ostane pri sebi samome.

Otkud dolazi pokazivanje? To pitanje pita preširoko i ishitreno. Dovoljno je obratiti pozornost na ono što se stječe u pokazivanju i to stjecajno iznijeti na vidjelo.. Tu nam nije potrebno nikakvo dugotrajno traženje. Dovoljan je jednostavno nagli, nezaboravljiv i zato uvijek novi pogled u ono što nam je, doduše, prisno, ali što ipak najposlije ne znamo, a da i ne govorimo o tome da to na primjeren način pokušamo spoznati. To nepoznato prisno, u čemu se stječe sve pokazivanje kaze, svakom je prisutnom i odsutnom zora onog jutra kojim tek počinje moguća izmjena dana i noći: ono najranije i pradavno. A to možemo još imenovati

trebuje dijalektičko lukavstvo kako bismo ovladali tim zapletajem. Takav postupak na koji nas formula formalno draži, propušta, ipak, mogućnost da promišljajući je, tj. upuštajući se sami u pućenje, ugledamo ono jednostavno jezika umjesto da ga nastojimo predstaviti.

Ono što izgleda kao zamršeni splet razrješuje se, gledano iz pućenja, u ono oslobađajuće koje iznosi to pućenje što se stječe u kazi. Ono razvezuje kazu u govorenje. Ono mu otvara put na kojemu govorenje kao slušanje, njoj, kazi, razpliće ono što se svaki put ima kazati i to kazano diže do zvučne riječi. Pućenje kaze k jeziku jest ta razvezujuća sveza koja povezuje stječući se.

Dakle, razvezan u tom svom slobodnome, može se jezik sam brinuti za sebe sama. To zvuči kao da je riječ o nekom egoističnom solipsizmu. No jezik se ne drži ustrajno sebe u smislu nekog sebičnog samoljublja koje sve zaboravlja. Kao kaza jezik je pokazivanje koje se stječe i ne obazire se baš na sebe kako bi ono pokazano oslobodio u ono osobito svojega pojavljivanja.

Jezik, koji govori, kazujući, brine se za to da naše govorenje, slušajući ono negovoreno, odgovara svome kazanome. A tako je i šutnja, koja se rado govorenju podmeće kao njegov izvor, već neko odgovaranje¹. Šutnja odgovara bezglasnom zvonu tišine kaze koja se stječe-pokazuje. Kaza koja počiva u stjecaju jest kao pokazivanje najosobitiji način stjecaja. Stjecaj jest kazujući. Prema tome, jezik govori uvijek na način na koji se stjecaj kao takav otkriva ili skriva. Mišljenje

¹ Usp. Sein und Zeit, 1927, §34.

koje promišlja taj *stjecaj* može ga tek pretpostavljati, a ipak ga iskusiti već u *biti* moderne tehnike koja je imenovana još uvijek začudnim imenom *po-stava*¹. Ako po-stava čovjeka stavlja, tj. izaziva ga da sve prisutno naručuje i uspostavlja kao tehničko stanje, pribiva ona na način stjecaja i to tako da ga istodobno prikriva, jer se sve naručivanje vidi upućenim u računalno mišljenje i tako govori jezik po-stave. Takvo govorenje je izazvano da odgovara naručljivosti prisutnoga u svakom pravcu.

To tako postavljeno govorenje postaje informacijom². Ona se informira o sebi samoj kako bi s teorijom informacija sebi osigurala prednost. Po-stava, ta posvud vladajuća bit moderne tehnike, naručuje sebi formalizirani jezik, onu vrstu obavijesti pomoću koje se čovjek uniformira, tj. konformira u tehničko-računalno biće i korak po korak napušta »prirodni jezik«. Pa i ondje gdje teorija informacija mora priznati da se formalizirani jezik uvijek iznova vraća »prirodnome« kako bi neformaliziranim jezikom doveo do riječi kazu tehničkoga stanja, označava ta okolnost za tekuću samointerpretaciju teorije informacija samo prethodni stadij. Jer »prirodni jezik«, o kojemu je ovdje riječ, ispostavlja se unaprijed kao još ne formalizirani, ipak kao jezik naručen za formalizaciju. Ta formalizacija, računalna naručljivost kaze, jest cilj i mjerilo. To »prirodno« jezika, koje je tako reći prinudno, a prije toga još i priznato u volji za formalizacijom, nije shvaćeno s obzirom na prvotnu prirodu jezika. Ta je priroda φύσις, koja sa svoje strane počiva u stjecaju iz ko-

¹ Usp. Vorträge und Aufsätze, 1954, str. 31 i dalje.

² Usp. Hebel - der Hausfreund, 1957, str. 34 i dalje.

jeg kaza ishodi u svoje stjecanje. Teorija informacija shvaća to prirodno kao nepotpunost formalizacije.

Ali čak i onda kad bismo se na dugu putu mogli uvjeriti da se jezik nikada ne može svesti i preračunati u formalizam i kad bismo prema tome morali reći da se »prirodni jezik« ne da formalizirati, čak i onda se »prirodni jezik« još određuje samo negativno, tj. svo- di na mogućnost ili nemogućnost formalizacije.

Ali kako ako »prirodni jezik«, koji je za teoriju informacija samo remeteći ostatak, svoju prirodu, tj. ono bitstvujuće jezika crpi iz kaze? Kako, ako je kaza, umjesto da ono razorno informacije samo remeti, to već prevladala iz nenaručljivosti stjecaja? Kako, ako stjecaj – nitko ne zna kada i kako – postane u-vidom, čiji nam bljesak osvjetljuje ono što jest i što se drži bićem? Kako, ako stjecaj svojim svraćanjem izbavlja svako prisutno iz puke naručljivosti i vraća u njemu navlastito?

Svaki jezik čovjeka stječe se u kazi i kao takav je u strogom smislu riječi, premda u različitim mjerama blizine stjecaju, pravi jezik. Svaki je pravi jezik, jer je pućenjem kaze upućen čovjeku, poslan, pa time sud-bonosan.

Nema takva prirodnog jezika koji bi bio jezik nepovijesne, po sebi postojeće ljudske prirode. Svaki je jezik povijestan, pa i ondje gdje čovjek ne poznaje historiju u novovjeko-europskom smislu. Ni jezik kao informacija nije *jezik* po sebi, nego povijestan prema smislu i granicama sadašnjeg doba, koje ne počinje ništa novo, nego samo dovršava do krajnosti ono staro, već naznačeno novo doba.

U stjecajnovrsnom podrijetlu riječi, tj. ljudskog govorenja iz kaze počiva ono svojstveno jezika.

Podsjetimo se na kraju, kao na početku, Novalisovih riječi: »Upravo ono svojstveno jezika - da se on brine samo o samome sebi – ne zna nitko.« Novalis razumije to svojstveno u značenju posebnoga, koje odlikuje jezik. Iskušavanjem jezika kao kaze, pokazivanje koje počiva u stjecaju, dospijeva to *svojstveno* u blizinu *svojenja* i *stjecanja*. To svojstveno dobiva odatle svoje zasljedeno određenje. Ovdje nije mjesto da o njemu dalje promišljamo.

To svojstveno jezika, određeno polazeći od stjecaja, može se još manje znati, ako znati znači: sagledati, ogledajući se, nešto u cjelini svoje bići. Bit jezika mi ne možemo ogledati zato što mi sami, koji možemo samo kazivati, pokazujući kazu, pripadamo kazi, slušajući je. Monološki značaj jezika ima svoj sklop u narisu kaze, koji se ne podudara s »Monologom« o kojemu je mislio Novalis, zato što Novalis jezik dijalektički predstavlja iz subjektiviteta s gledišta apsolutnog idealizma.

Ali jezik *jest* monolog. To sada kazuje dvoje: Jezik je *sam* onaj koji zapravo govori. I on *jedino* govori. Ipak jedini može biti samo onaj tko nije sam; nije sam, tj. nije izdvojen, pojedinačan, bez ikakva odnosa. U samome, naprotiv, postoji nedostatak zajedničkoga kao povezujućeg odnosa *prema* njemu. »Sam« jest gotski sama, grčki ἄμα. Sam znači: ono isto u jedinećem supripadanju. Pokazujuća kaza puti jezik ka čovjekovu govorenju. Kaza treba glasanje u riječi. No čovjek može govoriti samo ako pripadajući kazi, nju sluša, kako bi po-kazujući mogao kazati neku riječ. Ono trebanje i ovo po-kazivanje počivaju u onoj nepotpunosti, koja nije ni puki nedostatak ni uopće nešto negativno.

Budući da smo mi ljudi, kako bismo bili oni koji jesmo, upušteni u jezik pa stoga nikada ne možemo iz njega izići da bismo se odnekud drugud ogledali, izgledamo mi jezik uvijek samo utoliko ukoliko u njemu samom gledamo ono u čemu se stječe. A to, da jezik ne možemo znati – prema tradiranom, iz spoznavanja kao predstavljanja određenom pojmu znanja - nije, naravno, nikakav nedostatak, nego prednost, zahvaljujući kojoj smo uvučeni u neko odlikovno područje, ono, u kojemu, uporabljeni za govorenje jezika, kao *smrtnici* stanujemo.

Kaza se ne da dokučiti nikakvim iskazom. Ona od nas zahtijeva da to stjecajno pućenje u jezik od-šutimo, a da ne govorimo o šutnji.

Kaza koja počiva u stjecaju jest kao pokazivanje naj-svojstveniji način stjecanja. To zvuči kao iskaz. Čujemo li ga samo tako, onda on ne kaže ništa što se ima misliti. Kaza je način na koji stjecaj govori; način, ne toliko kao *modus* ili *vid*, nego način kao *μέλος*, pjesma, koja kazuje pjevajući. Jer ta stjecajna kaza dovodi ono prisutno iz njegova vlasništva na jav, slavi ga, tj. dopušta mu da uđe u vlastitu bit. Na početku osme kitice »Svetkovine mira« Hölderlin pjeva:

Mnogo je od jutra,

Otkako smo razgovor i jedni o drugima slušamo,

Iskusio čovjek; al doskora smo pjesan.

Jezik je imenovan »kućom bitka«¹. On je utočište prisutnog, ako je njegov jav povjeren stjecajnom pokazivanju kaze. Kuća bitka je jezik jer je on kao kaza način stjecaja.

¹ Usp. *Brief über den Humanismus*, 1977. (hrv. pr., 1996.)